

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 4 Sayı: 19 Volume: 4 Issue: 19
Güz 2011 Fall 2011
www.sosyalarastirmalar.com

TÜRKİYE TÜRKÇESİ FİİLLERİNDE EŞ ANLAMLILIK “SYNONYMY IN TURKEY TURKISH VERBS”

Nuh DOĞAN*

Özet

Bu çalışmada sözlüksel eş anlamlılık meselesi ve Türkiye Türkçesi fiillerinin eş anlamlılığı ele alınmıştır. Eş anlamlılık, genellikle anlam aynılığı anlamına gelen sözlüksel bir ilişkidir. Sözlüksel eş anlamlılık salt bir nitelik değildir. Eş anlamlılığın bir ölçeği ve farklı dereceleri vardır. Eş anlamlılık ölçeğinde, derecesine göre üç temel eş anlamlılık tasarımları: *bütünsel eş anlamlılık*, *bilişsel eş anlamlılık* ve *yakın eş anlamlılık*. Farklı derecedeki eş anlamlı sözlüksel unsurları birbirinden ayırmak için kullanılan birtakım ölçütler vardır. Türkiye Türkçesindeki eş anlamlı fiil çiftleri eş anlamlılık ölçütlerine vurularak semantik düzeyde analiz edilebilir. Bu tür analizler, gerek genel sözlükler gerekse eş anlamlılar sözlüğü hazırlanırken rahatlıkla kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Fiilleri, Dizisel İlişkiler, Eş Anlamlılık, Eş Anlamlılık Ölçeği, Eş Anlamlılık Türleri, Anlam Tipleri.

Abstract

In this work, the issues of lexical synonymy and synonymy of Turkey Turkish verbs have been tackled. Usually, synonymy is a lexical relation that means sameness of meaning. Lexical synonymy is not an absolute feature. There is a scale and are different degrees. At the scale of synonymy, three basic types of synonymy have been thought out according to its degree: *absolute synonymy*, *cognitive synonymy*, *near-synonymy*. Some criteria are to distinguish synonymous lexical units with different degree from each other. Being tested the synonymous pairs of verb in Turkey Turkish with the criteria of synonymy, they can be analysed at semantic level. While desinged both general dictionaries and dictionary of synonyms, this type of analyses can be used easily.

Key Words: Turkey Turkish Verbs, Paradigmatic Relations, Synonym, Scale of Synonymy, Types of Synonymy, Types of Meaning.

Giriş

Sözcükler, bir dilsel bağlamda dizisel ve dizimsel olmak üzere iki tür ilişkiye girer. Sözcük düzeyinde dizisel ilişkiler bir sözlüksel unsurun yerine diğer sözlüksel unsurun seçimini belirleyen semantik ilişkilerdir. Sözlüksel unsurlar arasındaki dizisel ilişkiler değiştirim testiyle kurulabilir. Dizisel semantik ilişkiler sözlüksel ya da zihinsel bilginin yapısıyla ve söz varlığının zihinsel düzenlenişleriyle ilgilidir (Murphy, 2003). Sözcükler arasında *alt anlamlılık* (hyponymy), *karşıt anlamlılık* (antonymy), *eş anlamlılık* (synonymy) en temel dizisel semantik ilişkilerdir.

Eş anlamlılık çağdaş dil biliminin tartışmalı konularından biridir. Eş anlamlılığın kapsamlı ve açık bir tanımını yapmak oldukça zordur. Dil bilimciler eş anlamlılığı farklı

* Dr. İbrahim Tanrıverdi Sosyal Bilimler Lisesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Samsun.

tanımlamışlardır. Murphy'e göre eş anlamlılık benzer anlamlı sözcükler arasındaki bir ilişkidir (2003: 133). Riemer, eş anlamlılığı iki sözcük arasındaki anlam aynılığı olarak görür (2010: 150). Bussmann, iki ya da daha fazla dil bilimsel ifadenin anlamında güçlü bir benzerlik ya da aynılık ifade eden semantik bir ilişki (1998: 1165) şeklinde tarif eder. Lyons (1995: 60) ise aynı anlamlı ifadelerin (expressions) eş anlamlı olduğunu ileri sürer. Bu tanımların her biri eş anlamlılığın farklı yönlerine işaret eder. Çağdaş dil biliminde eş anlamlılık derinlemesine irdelenmiştir.

Türkiye Türkçesinde eş anlamlılık üzerinde yeterince durulmamıştır¹. Genellikle kısa tanım ve açıklamalarla geçilmiş, salt anlamsal bir nitelik olarak ele alınmıştır². Türkiye Türkçesinde eş anlamlılıkla ilgili cevaplanması gereken birçok soru vardır: *Eş anlamlılığın bir derecesi var mıdır? Eş anlamlılığın kaç türü vardır? Eş anlamlılığın ölçütleri nelerdir? Doğal bir dilde tümüyle eş anlamlı sözcükler var mıdır? Doğal bir dilde tümüyle eş anlamlılık mümkün değilse eş anlamlı görülen sözlüksel biçimler arasındaki semantik ilişki nedir? Eş anlamlı biçimler arasındaki semantik farklılıklar nelerdir? Eş anlamlılığın alt anlamlılıkla bir ilişkisi var mıdır? Çok anlamlılıkla eş anlamlılık nasıl bir ilişki içindedir? Eş anlamlılık bağlam-bağımlı bir fenomen midir? Anlamsal özdeşlik için dil bilimsel özdeşlik gerekli midir? Eş anlamlıların sözlüklerin yapılanmasındaki önemi nedir?* Bu çalışmada Türkiye Türkçesi fiilleri temelinde bu sorulara cevap aranacaktır.

Dilde bir sözcüğün farklı tip anlamları söz konusudur. Leech (198: 10) doğal dillerde kavramsal ya da düz anlamsal adı da verilen *bilişsel* (conceptual, denotative, cognitive), *yan anlam* (connotative), *sosyal* (social), *duygusal* (affective), *yansımali* (reflected), *aynı dizimde yer alabilen* (collocative), *bir konuyla ilgili* (thematic) olmak üzere yedi tip anlamın olduğunu ileri sürer. Bir sözlüksel birim bu anlam tiplerinden bir kaçına farklı bağlamlarda, aynı anda sahip olabilir. Leech, *yan anlam* (connotative), *sosyal* (social), *duygusal* (affective), *yansımali* (reflected) ve *eş dizimsel* (collocative) anlamı *çağrışımsal* (associative) anlam başlığı altında toplar. Lyons (1983: 400), benzer bir yaklaşımla birçok anlam bilimcinin de kullandığı iki tür anlam ayırımından faydalanır: *bilişsel* ve *duygusal anlam*. Lyons'a göre sözcükler bilişsel anlamlarının ötesinde duygusal anlam ya da yan anlamlarla yüklüdür.

Bir dilde eş anlamlı kabul edilen çoğu sözcük arasında anlam farklılıkları vardır. W. E. Collinson eş anlamlılar arasında en tipik dokuz farklılık tespit eder:

- a) Bir sözcük diğerinden daha genel olabilir.
- b) Bir sözcük diğerinden daha keskin, kati olabilir.
- c) Bir sözcük diğerinden daha duygusal olabilir.
- d) Bir sözcük diğerinin nötr olduğu yerde manevi bir takdir ya da kınama ima edebilir.
- e) Bir sözcük diğerinden daha profesyoneldir.
- f) Bir sözcük diğerinden daha edebidir.
- g) Bir sözcük diğerinden daha günlük dile aittir.
- h) Bir sözcük diğerinden daha yerel ya da bir ağız özelliği gösterir.
- i) Eş anlamlılardan biri çocuk diline ait olabilir. (Ullmann, 1972)

Ullmann (1972) da W. E. Collinson'ın verdiği dokuz farkı, farklı gerekçelerle bilişsel, duygusal ve çağrışımsal etkilere indirger. Böylece Lyons (1983) ve Leech (1981)'in benimsediği sözcüğün iki temel anlamı olduğu varsayımı Ullmann (1972) tarafından da kabul edilir.

¹ Türkiye Türkçesinde eş anlamlılıkla ilgili çalışmalar için bk. Aksan (1999, 1998, 2004); Tekin (1997), Ersoylu (2001), Sarı (2011), Uçar (2010, 2011). Erdem (2004), Lyons'un eş anlamlılık anlayışından hareketle eş anlamlılığı farklı düzeylerde incelemiştir.

² Türkiye Türkçesinde eş anlamlılık "anlamları aynı veya birbirine yakın kelimeler (Korkmaz, 2003)" şeklinde tanımlanır. Dilde birbiriyle tamamen aynı anlama gelen birden fazla sözcüğün bulunamayacağını, eş anlamlıların esasen "yakın anlamlı ögeler" olduğunu (Aksan, 1998: 190; 2004: 159) ya da daha çok benzerlik ilişkisi belirttiğini (Günay, 2007: 167) ifade etmekle yetinilir. Eş anlamlılık Günay (2007)'de farklı yönlerden ele alınmış, ancak eş anlamlılıkla ilgili yaklaşımlar dağınık ve düzensiz bir biçimde verilmiştir. Eş anlamlılıkla ilgili tam ve belirli bir çerçeve ortaya koyulmaz.

Bloomfield, biçimler ses birimsel olarak farklıysa anlamlarının da farklı olduğunu, gerçek hiçbir eş anlamlılığın olmayacağını ifade eder (Ullmann, 1972: 141). Ullmann ise doğal dillerde bilimsel ve teknik terimlerin yanı sıra çok nadir de olsa bilişsel anlamında, duygu tonu ya da çağrışımsal değerinde en ufak bir değişiklik olmaksızın bütün bağlamlarda değiştirilebilen, tamamıyla eş anlamlı sözcüklerin olabileceğini; dolayısıyla bütünsel eş anlamlılığı tümüyle inkâr etmenin doğru olmadığını ileri sürer (1972: 141, 142). Aksan da Türkçede tam eş anlamlılığın hem yabancı dillerden alınan sözcükler arasında hem de Türkçe sözcükler arasında uzun bir zaman diliminde gerçekleşebileceğini dile getirir³ (1999: 78, 79). Ancak doğal dillerin bütünsel eş anlamlıları, ister alıntı sözlüksel unsurlar arasında olsun isterse yerli sözlüksel unsurlar arasında, bünyesinde çok fazla tutmadan tabii olarak atacağı; aksi takdirde modasının geçerek zamanla semantik işlevlerinde bir farklılığın gelişeceği söylenebilir⁴ (Lyons, 1999: 148; Cruse, 1986: 268). Bir dilde bütünsel eş anlamlı sözlüksel unsurlar olsa bile bu unsurlar uzun süre tutunamaz. İki sözlüksel unsurun sonsuz bağlamsal durumları olduğu için çoğunlukla tüm bağlamlarda eşit ve değiştirebilir değildir. Bütünsel eş anlamlılığın eş anlamlılık için kuramsal bir kavram olduğu söylenebilir (Cruse, 1986: 268).

Vardar vd. (2002) ve Günay (2007), eş anlamlılığı iki ya da daha çok sayıda göstergenin aynı anlama gelmesi, ayrı gösterenlerin aynı gösterilene belirtmesi ya da bir gösterilenin birden çok göstereni bulunması şeklinde tanımlar. Bu yaklaşım, daha çok göndergesel eş değerliliğe işaret eder. Eş anlamlılık, sözcükle onun gösterdiği dış dünyadaki varlık ya da gönderge arasındaki bir ilişki değildir. Eş anlamlılık dil içinde iki ya da daha fazla sözcük arasındaki ilişki olduğundan gönderim değil, bir işlem⁵ ya da anlam konusudur (Lyons, 1983: 382). Eş anlamlı sözcükler mutlaka aynı göndergeye sahip değildir (Stanojević, 2009: 197). İki sözcüğün gönderimleri aynı, işlemleri farklı olabilir. Bu bakımdan göndergesel eş değerlilik iki sözcüğü eş anlamlı kılmaya yetmez. Eş anlamlılık anlam bilimsel ve söz dizimsel açıdan bağlam bağımlı bir fenomendir. "Birinin yerine ötekinin konması sonucu ortaya çıkan tümcelerin anlamı aynı ise iki ya da daha çok öge eş anlamlıdır" (Lyons, 1983: 382). İki eş değerli cümlenin söz dizimi yapıları aynı ise ve birbirinden yalnızca birinde *x* sözcüğü diğerinde *y* sözcüğü bulunması yönünden ayrılıyorsa *x* ile *y*'nin eş anlamlı olduğu söylenebilir (Lyons, 1983: 382).

1a) *Emir Hak'tan geldi, kimlere küseyim.*

1b) **Emir Hak'tan geldi, kimlere incineyim.*

1c) **Emir Hak'tan geldi, kimlere alınayım.*

Türkiye Türkçesinde "küsmek-incinmek-alınmak" fiilleri göndergesel özelliklerinden dolayı eş anlamlı kabul edilir⁶. Ancak *incinmek* ve *alınmak* fiili, *küsmek* fiilinin kullanıldığı anlam bilimsel ve söz dizimsel bağlamda kullanılamaz. *Küsmek* yönelme durumunda canlı bir varlığı gerektirirken, *incinmek* ayrılma durumunda cansız bir varlığı gerektirir. *Alınmak* ise hem yönelme hem de ayrılma durumunda, cansız varlıklarla kullanılabilir. Değiştirimle elde edilen bu cümlelerde anlam özdeşliği söz konusu değildir.

Eş anlamlılık sözlüksel unsurlar (lexical items) arasında değil, daha çok sözlüksel anlam birimler (lexical units) arasında bulunur (Lipka, 2002: 160). Başka bir deyişle eş anlamlılık *sözcük eş anlamlılığı* (word-synonymy) olarak değil *anlam eş anlamlılığı* (sense-synonymy) olarak kabul edilebilir. Herhangi bir sözcüğün eş anlamlılığı bağlama göre değişebilir, özellikle çok anlamlı bir sözcüğün farklı anlamları farklı eş anlamlılıkları gerektirir (Murphy 2003: 29, 30). Anlam eş anlamlılığı, bir sözcüğün anlamlarının bazılarının eş değerliliğidir; sözcük eş anlamlılığı ise

³ Ersoylu (2001), eş anlamlılığın bir dilin kendi öz kelimeleri arasında olabileceğini ve yabancı karşılıkların Türkçe sözcüklerin eş anlamlısı sayılamayacağını ileri sürer.

⁴ Türkçede olduğu gibi bir dilde eş anlamlı iki sözlüksel unsur zaman içinde ya anlam farkı kazanarak yaşar ya da eş anlamlı sözcüklerden biri ölür. Sarı (2011), başlangıçta aynı ancak zamanla anlam farklılığı kazanarak yaşayan eş anlamlı sözlüksel unsurlar için *nesne-şey* ve *lokanta-restaurant* sözcüklerini örnek gösterir.

⁵ Sözcükler arasında geçerli olan bir ilişkidir. İki öge aynı bağlamda bulunabilirse o bağlamda anlamları vardır. İşlem, sözcüklerin her birinin bağlam ve anlamlarının aynılığı durumudur (Lyons, 1983: 381-382).

⁶ Bk. Günay (2007), Aksan (1998, 1999). Ayrıca *Türkçe Sözlük (2005)*'te birbirinin açıklanmasında kullanılmıştır.

sözcüğün anlamlarının tümünün eş anlamlılığıdır (Riemer 2010: 151, 152). Örneğin, *görmek*₁ “gözle algılamak” ile *görmek*₂ “anlamak” arasında ayırım yapılırsa sonrakinin *anlamak* fiiliyle eş anlamlı olduğu görülür. Başka örnekler de verilebilir. *İstemek*₁ “istek duymak, arzulamak”, *istemek*₂ “söylemek, dilemek”, *istemek*₃ “görmek istediğini bildirmek”, *istemek*₄ “gerek olmak”, *istemek*₅ “evlenmek dileğinde bulunmak” anlamlarına ayrılır. *Dilemek* fiili bütünüyle *istemek* fiilinin eş anlamlısı değildir. *Dilemek*₁ “istemek, arzu etmek” ancak *istemek*₁ ile eş anlamlı olabilir.

1. Eş Anlamlılık Ölçeği ve Türleri

Dil biliminde eş anlamlılık farklı düzeylerde ele alınır. Cruse (1986), eş anlamlılığı ölçeği ve dereceleri olan bir nitelik olarak değerlendirir. Eş anlamlılık türlerini de bu ölçeğe yerleştirir. Cruse, eş anlamlı kabul edilen bazı sözlüksel çiftlerin birbirine özel semantik benzerlik gösterdiğini; bazılarının ise diğerlerine göre “daha eş anlamlı” olduğunu dile getirir (1986: 265). Lyons, eş anlamlılığın bir derece sorunu olduğunu, herhangi bir sözcüksel öge dizisinin içlem benzerliğine göre *a* ile *b*'nin içlem yönünden özdeş (kesin eş değerli), *a* ile *c*'nin görece benzer, *a* ile *d*'nin daha az benzer olacak biçimde düzenlenebileceğini öne sürer (1983: 398). Dolayısıyla eş anlamlılık genellikle her zaman iki biçim arasında tamamıyla örtüşen salt anlamsal bir özdeşlik ya da aynılık değildir.

Eş anlamlılık ölçeği semantik benzerlikler kadar semantik farklılıkları da içerir. Eş anlamlılık, anlamları merkezî semantik özellikleri açısından aynı; ikincil ya da çevresel özellikler olarak betimlenebilecek şeyler açısından farklı olan sözlüksel birimlerdir (Cruse 1986: 267). Günay (2007: 167,168) ve Aksan (1996: 68) gösterenler açısından aralarında farklılık bulunan, ancak anlam bakımından yaklaşık aynı anlama gelen sözcüklerin eş anlamlı olduğunu; çoğu kez eş anlamlılar arasında özdeşlikten çok anlamca yakınlık durumunun olduğunu dile getirirken eş anlamlılar arasındaki farklılıklara dikkat çekerler. Her şeyden önce ortak semantik özellikleriyle ispatlanacak biçimde eş anlamlılığın önemli bir semantik örtüşme derecesine sahip olması gerekir. Doğal olarak bu tür eş anlamlılık, sadece yüksek derecede semantik örtüşme göstermez, bunun aynı zamanda düşük derecede gizli bir karşıtlığa da sahip olması gerekir (Cruse, 1986: 266). Diğer taraftan bu, bir sözcük çiftinin paylaştığı ne kadar çok semantik örtüşme varsa o kadar çok eş anlamlı olduğuna anlamına gelmez.

Eş anlamlılık ölçeğinde, derecesine göre farklı türde eş anlamlılıkların olduğu düşünülür. Lyons, bütün bağlamlarda değiştirilebilirlik koşulunun sözcüklerin bütün bağlamlarda bulunmadıkça herhangi bir bağlamda asla eş anlamlı olamayacağı görüşüne karşı çıkar ve iki temel eş anlamlılık türünden söz eder: *Bütüncül eş anlamlılık* ve *tam eş anlamlılık*. Lyons (1983: 399), *tam eş anlamlılık* terimini bazı bağlamlarda hem bilişsel hem de duygusal anlam eş değerliliği için kullanır. *Bütüncül eş anlamlılığı* (tam eş anlamlı olsun ya da olmasın) bütün anlamlarında ve bütün bağlamlarda birbirinin yerine geçebilen eş anlamlı sözcüklerle sınırlar. Bu iki sınıflandırmadan hareketle Lyons, eş anlamlılık ölçeğinde dört eş anlamlılık düzeyi ve türü öngörür:

- a) Tam ve bütünsel eş anlamlılık
- b) Tam ama bütünsel olmayan eş anlamlılık
- c) Tam olmayan ama bütünsel olan eş anlamlılık
- d) Tam ve bütünsel olmayan eş anlamlılık

Palmer, duygusal anlamı bilişsel anlamdan ayırmanın yanlış ve güç olduğunu belirterek duygusal ve bilişsel anlama dayalı eş anlamlılık türü ayırt etmenin sağlıklı olmayacağını dile getirir (2001: 78). Bu sebeple Lyons (1983)'te da *tam* ve *tam olmayan* eş anlamlılık arasındaki ayırmadan vazgeçilir ve eş anlamlılık daha çok birçok anlam bilimcinin de tanımladığı *bilişsel eş anlamlılık* (cognitive synonymy) terimiyle sınırlanır. Cruse (1986) ise eş anlamlılık ölçeğinde bütünsel, bilişsel ve yakın eş anlamlılık olmak üzere üç tür eş anlamlılık derecesi öngörür:

1. 1. Bütünsel Eş Anlamlılık

Ullmann (1972), iki sözcüğün bilişsel ve duygusal anlam değerinde en ufak bir değişiklik olmadan herhangi bir bağlamda birbirini yerine kullanılması durumunda *bütünsel eş anlamlılık* (absolute synonymy) söz konusu olduğunu belirtir. Lyons'a göre iki ya da daha fazla unsur aşağıdaki üç koşulu sağlarsa bütünsel eş anlamlı kabul edilebilir (1995: 61):

- i) Anlamlarının tümü aynıdır.
- ii) Onlar bütün bağlamlarda eş anlamlıdır.
- iii) Onlar semantik olarak bilişsel ya da bilişsel olmayan tüm anlam boyutlarında eş değerlidir.

İki sözcüğün tüm anlamlarının bütün bağlamlarda karşılıklı yer değiştirilebilmesi ve hem bilişsel hem de duygusal anlamında özdeşliğin olması bütünsel eş anlamlılığın temel koşullarıdır. Belirli bir bağlamda iki sözcük biçiminin kullanımındaki anormallik ya da tuhaflık bütünsel eş anlamlılık için karşıt bir delildir. Bağlamsal yaklaşımı benimseyen Cruse, gramatikal olarak iyi biçimlenmiş cümle bağlamlarında anlamın sözlüksel unsurun bağlamsal normallikini etkilediğini söyler (2000: 157). Bu bakımdan bütünsel eş anlamlılık bütün bağlamlarda eş değer normallik olan unsurlar olarak tanımlanabilir, yani X'in tamamen normal olduğu herhangi bir bağlamda Y de normaldir, X'in açıkça tuhaf olduğu herhangi bir bağlamda Y de açıkça tuhaftır, X'in tamamen anormal (anomalous) olduğu herhangi bir bağlamda aynı Y için de doğrudur (Cruse 2000: 157). ("+" nispeten daha alışılmış ya da normal kullanımı; "-" daha az alışık olunan ya da normal olmayan kullanımı simgeler.

- 2a) *Hepimizi esir edip Malta'ya gönderecekler.* (+)
- 2b) *Hepimizi esir edip Malta'ya yollayacaklar.* (+)
- 3a) *Buraya bir mutassarrıf gönderdiler.* (+)
- 3b) *Buraya bir mutassarrıf yolladılar.* (-)
- 4a) *Misâfirlerimizi yarın göndereceğiz.* (+)
- 4b) *Misâfirlerimizi yarın yollayacağız.* (-)

Aksan, Türkiye Türkçesinde *göndermek* ve *yollamak* fiillerinin yanı sıra *bezmek*, *bıkmak*, *usanmak* gibi fiillerin başlangıçta birbirinden farklı anlamlara geldiği hâlde uzun bir süre içinde ve doğal anlam olayları sonucunda tamamıyla eş anlamlı duruma geldiğini dile getirir (1998: 190; 2004: 159). Söz konusu fiiller değerlendirildiğinde her bağlamda bütünsel eş anlamlılık için gerekli tüm şartları karşılamadığı görülür. *Türkçe Sözlük* (2005)'te *göndermek* fiili beş, *yollamak* fiili ise sadece bir anlam girişiyle verilmiştir. Değişirimi testi uygulandığında bu sözlüksel unsurların birden fazla anlamının örtüştüğü görülür. "Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek" anlamında (2); "yetki vererek gitmesini sağlamak" anlamında (3); "yolcu etmek" anlamında (4) tüm bağlamlarda yer değiştirebilir. Normallik ölçütü dikkate alındığında iki fiilin tüm kullanımlarının aynı kabul edilebilirlik derecesine sahip olduğu söylenemez. Cezaî bir müeyyidenin uygulanması amacıyla gitmesini sağlamak anlamında (2a) ve (2b) normaldir. Ancak (3a)'nın (3b)'ye, (4a)'nın da (4b)'ye göre daha normal olduğu ileri sürülebilir. Bu bakımdan (c) koşulunu sağlayamadığı söylenebilir.

- 5a) *Güneş Dünya'ya ısı ve ışık gönderir.* TS
- 5b) *?Güneş Dünya'ya ısı ve ışık yollar.* TS

(5)'te *göndermek* "bir kaynaktan çıkıp gelmek, ulaşmak" anlamında *yollamak* ile örtüşmez ve yer değiştiremez. Bu bakımdan (a) koşulu da sağlanamamaktadır.

- 6a) *Şerbetimiz tükenmedi, içenler usanmadı.*
- 6b) *Şerbetimiz tükenmedi, içenler bıkmadı.*
- 6c) *Şerbetimiz tükenmedi, içenler bezmedi.*

Bıkmak, *bezmek*, *usanmak* tam eş anlamlı görülür ve *Türkçe Sözlük* (2005)'te de birbiriyle açıklanır. (6)'da bu biçimler birbiriyle yer değiştirdiğinde mental deneyimin yoğunluğunda ve duygusal-çağrışımsal anlamında açık farklılıklar oluşur. *Bezmek*, *bıkmaktan*; *bıkmak* da *usanmaktan* daha yoğun mental bir deneyimi ifade eder. Eş anlamlıların belirttiği önermenin

doğruluk koşullarındaki farklılıklar ve duygusal-çağrışımsal değerindeki değişiklikler bütünsel eş anlamlılığa engel olmaktadır.

7a) Kadın canından usandı. (-)

7b) Kadın canından bıktı. (-)

7c) Kadın canından bezdi. (+)

Söz konusu fiillerin eş dizimsel anlamları ve normallikleri de farklıdır. (7)'deki eş dizimli yapılardan (7a ve b)'nin daha az kabul edilebilir olduğu söylenebilir.

Her çevre ya da bağlamda birbiriyle yer değiştirilebilen eş anlamlı iki unsurun bilişsel anlamı ya da anlamları farklı değildir ancak duygusal değerleri ve çağrışımları farklılık gösterir (Riemer 2010: 153). Tartışmasız bütünsel eş anlamlı çifti bulmak hemen hemen imkânsızdır (Lyons, 1999; 148; Cruse 2000: 157). Bu bakımdan eş anlamlılığı iki sözcüğün içleminin tümüyle özdeşliği olarak kabul eden görüş bir yana bırakılabilir (Lyons, 1983: 400).

1. 2. Bilişsel Eş Anlamlılık

Bilişsel eş anlamlılık (cognitive synonymy) dil biliminde betimsel (descriptive), kavramsal (conceptual), göndergesel (referential), düz anlamsal (denotative -denotational), önermesel (propositional) ve mantıksal (logical) eş anlamlılık terimleriyle de adlandırılır. Lyons'a göre birinin yerine ötekinin konması sonucu ortaya çıkan cümlelerin anlamı aynı ise iki ya da daha çok öge eş anlamlıdır (1983: 382). Başka bir ifadeyle (i) X ve Y söz dizimsel olarak aynı ise ve (ii) X'i içeren dil bilgisel bir cümle, başka bir cümleyle eş değer doğruluk koşullarına sahipse X'in Y ile yer değiştirdiği cümleyle eş değerdir ve X, Y'nin eş anlamlısıdır (Cruse, 1986: 88).

Eğer iki sözlüksel unsur, bilişsel eş anlamlı ise bunlar herhangi bir ifadede nitelikleri etkilenmeden yer değiştirebilirler. Bu durum Lyons'a göre, Cruse (1986)'nın *gerektirim* (entailment) adını verdiği, çift yönlü sezdirimi doğurmaktadır. Birinci cümle (C1) ikinci cümleyi (C2); C2 de C1'i sezdiriyorsa C1 ile C2 eş değerlidir. Bu bakımdan iki cümle arasında aynı zamanda bir gerektirim ilişkisi vardır. Bir cümlenin önermesi diğerinkini içerir. Karşılıklı gerektirim cümlelerin önermesel içeriklerinin aynı olduğu bir ilişkidir. Bir önerme ya da cümlenin doğru ya da yanlış olması diğerinin de doğru ya da yanlış olmasını gerektirir. Ancak bilişsel eş anlamlılık, bütüncül bir eş anlamlılık olmadığı için cümlelerin ve sözlüksel birimlerin bilişsel anlamlarıyla duygusal-çağrışımsal anlamları arasında farklılık gözlenir.

Bilişsel eş anlamlılar, *sözcük eş anlamlı değil anlam eş anlamlı* (sense synonymy) unsurlardır. Başka bir ifadeyle iki sözlüksel unsurun bilişsel eş anlamlı olabilmesi için bilişsel anlamlarının ya da anlamlarından bazılarının aynı olması gerekir. Bu bakımdan bilişsel eş anlamlılık bütünsel eş anlamlılıktan farklı olarak bağlam-bağımlı bir fenomendir. Yani bilişsel eş anlamlılar belirli bağlam ya da çevrede diğeriyle yer değiştirebilir. Diğer taraftan bir sözlüksel unsur herhangi bir bilişsel eş anlamlısından en az bir ya da daha fazla önermesel ya da bilişsel olmayan anlamları bakımından farklı olması gerekir. Önermesel olmayan farklılıklar üç başlıkta toplanabilir (Cruse, 2000: 158):

- (i) Sözlüksel birimin duygusal-çağrışımsal⁷ anlamındaki az ya da çok çeşitli anlam incelikleri ya da farklılıkları.
- (ii) Gündelik ya da formal dil boyutundaki deyiş (stylistic) farklılıkları⁸.
- (iii) Söylem alanındaki farklılıklar.

Bilişsel eş anlamlılar arasında genellikle bu farklılıkların birden fazlası kendisini gösterir. Önermesel anlam bir ifadenin doğruluk koşullarını belirleyen bir anlamdır, sözlüksel

⁷ Cruse'un *ifade* (expressive) anlamı adıyla andığı bu kavram dil biliminde çağrışımsal (connotative), duygusal (affective), hissî (emotional), değerlendirmeci (evaluative) anlam terimleriyle de karşılanır.

⁸ Tekin (1997: 116), Türkiye Türkçesinde eş anlamlı oldukları sanılan sözlüksel unsurlar arasında daima ince bir anlam farkı olduğunu; bu yoksa bile bir "kullanılış" farkının bulunduğunu ifade eder.

bir unsurun duygusal-çağrışımsal anlamı ise doğruluk koşullarını belirlemede hiçbir şekilde etkili değildir (Cruse 1986: 271). Duygusal-çağrışımsal anlam şüphe, kesinlik, ümit, şaşkınlık, aşağılama, hayal kırıklığı, hayranlık, küstahlık, ciddiyet vs. gibi bazı duygu ya da tutumları taşır. Bilişsel anlam, eş anlamlıların tanılayıcı ya da çekirdek bileşenlerini oluştururken duygusal-çağrışımsal anlam önermesel anlamla ilgili olmayan çevresel bileşenleri oluşturur.

- 8a) Adam öldü.
- 8b) Adam vefat etti.
- 8c) Adam ruhunu teslim etti.
- 8d) Adam geberdi.
- 8e) Adam cehennemi boyladı.
- 8f) Adam nalları dikti.
- 8g) Adam cavladı.
- 9) Adam intihar etti.

(8) ve (9)'da aynı süreç, yani bir varlığın ölüm olayı gerçekleşmektedir. (9)'daki cümle (8)'deki cümlelerden farklı önermesel bir anlama ve doğruluk koşullarına sahiptir. (9)'da *intihar etmek* kendini öldürmeyi; (8)'deki *ölmek*, *vefat etmek* vs. ise kendi kendine ölmeyi ifade eder. Diğer taraftan (8)'de eş anlamlı fiillerin yer değiştirmesiyle oluşan tüm cümleler aynı önermesel anlama ve doğruluk koşullarına sahip olmasına rağmen söz konusu cümlelerin ve eş anlamlı fiillerin farklı duygusal-çağrışımsal anlamları, deyişsel ve söylem alanı farklılıkları vardır. *Ölmek* ile *vefat etmek* bilişsel eş anlamlıdır. (8a)'da *ölmek* nötr ve günlük ya da formal bir terimdir, hiçbir özel alana ya da hiçbir deyiş bilimsel bir özelliğe sahip değildir. *Vefat etmek* ise çoğunlukla dinî söylem alanına aittir ve dinî bir tutumu ifade eder. *Ruhunu teslim etmek* fiilinin de aynı özellikleri gösterdiği söylenilebilir. *Gebermek* de duygusal-çağrışımsal anlamı ve deyişsel düzey farklılıkları bakımından ayrışır. *Gebermek*, *nalları dikmek* ve *cehennemi boylamak* diğer eş anlamlılara nazaran argo ifade olarak değerlendirilebilir. (8g)'de *cavlamak* ise halk diline aittir.

- 10a) *Düğüne şehrin ileri gelenlerini de davet etti*.
- 10b) *Düğüne şehrin ileri gelenlerini de çağırıldı*.
- 11a) *Milletvekilleri bugün halka hitap edecek*.
- 11b) *Milletvekilleri bugün halka seslenecek*.
- 12a) *Evllenme teklifini reddetti*.
- 12b) *Evllenme teklifini geri çevirdi*.

(10)'da *davet etmek* ve *çağırılmak* bilişsel eş anlamlıdır. Ancak duygusal-çağrışımsal anlam açısından ve deyiş bilimsel açıdan farklılık arz ederler. *Davet etmek* daha resmî, *çağırılmak* ise daha gündelik söyleyişe aittir. Dolayısıyla *davet etmek*, diğerine oranla saygınlık duygusu uyandırır. (11)'de *hitap etmek* ve *seslenmek* de bilişsel eş anlamlı biçim birimlerdir, ancak duygusal-çağrışımsal ve deyiş bilimsel farklılıklarının yanı sıra söylem alanlarının da farklı olduğu görülür. *Hitap etmek*, bugün *seslenmek* fiiline göre daha çok siyasî alana ait bir söylemdir. (12)'de *reddetmek* ve *geri çevirmek* arasındaki fark ise eylemdeki kararlılıktır. *Reddetmek* fiili *geri çevirmek* fiiline nazaran daha kati ve kararlı bir tutumu ifade eder.

1. 3. Yakın Eş Anlamlılık

Yakın eş anlamlılık (near-synonymy, plesionymy) eş anlamlılık ölçeğindeki diğer bir safhadır. Lyons (1995: 60), yakın eş anlamlılığı, anlamca daha az ya da daha çok benzer olan ancak aynı ya da özdeş olmayan ifadeler şeklinde tanımlar. Cümlelerin ya da önermenin doğruluk koşullarına katkıları farklı olduğu için eş anlamlı unsurların anlamlarının hiçbiri kesinlikle aynı değildir, ancak birbirine çok benzerdir (Murphy 2003: 147). Bu sebeple bütünsel ve bilişsel eş anlamlılık için aranan şartların hiçbiri yakın eş anlamlılık durumunda aranmaz. Yakın eş anlamlılık, temelde farklı doğruluk koşulları olan cümleler doğurması bakımından bilişsel eş anlamlıktan (Cruse, 1986: 285); ve bütünsel eş anlamlılıktan ayrılır. Bilişsel eş anlamlılık, eş anlamlı sözlük birimlerin aynılığı ya da özdeşliği olarak kabul edilirken, yakın eş anlamlılık sözlüksel birimlerin anlamlarının nispeten yakınlığını, daha fazla ya da az

benzerliğini ifade eder. Yakın eş anlamlılık durumunda iki sözlüksel unsurdan biri, diğer üyesini dışlamadan ve bir çelişki oluşturmaksızın daima kullanılabilir. Tek dilli ve özel sözlüklerde eş anlamlı olarak verilen ifadelerin çoğu yakın eş anlamlıdır. Yakın eş anlamlılar insanların birbiriyle çoğunlukla eş anlamlı biçimde kullandıkları unsurlardır.

Yakın eş anlamlılar yer değiştirdiğinde doğruluk koşullarını değiştirirken semantik açıdan benzer cümleleri doğurur. Yakın eş anlamlıların anlamları büyük ölçüde örtüşür ancak tümüyle anlamsal örtüşme görülmez (Murphy 2003: 155). Paralel söz dizimsel konumda bulunan ve sadece yakın eş anlamlı sözcükler açısından farklılaşan iki cümle karşılıklı olarak birbirini gerektirmez, bununla birlikte eğer iki sözlüksel unsur alt anlamlılık ilişkisi içerindeyse tek yönlü bir gerektirim söz konusu olabilir (Cruse 1983: 285). Zira yakın eş anlamlılar her durumda yer değiştirebilir nitelikte değildir, bununla birlikte düz anlam (denotation), yan anlam (connotation), sezdirim (implicature), vurgu (tumturak-emphasis) incelikleri de değişir (Edmonds ve Hirst, 2002: 107). Yakın eş anlamlılar bu bakımdan bağlam-bağımlı unsurlardır. Eş anlamlılık durumunda onların ortak özellikleri farklılıklarından daha belirgindir (Cruse 2000: 159). Eş anlamlılığı kaldıracak türlü farklılıkları belirlemek ise hiç de kolay değildir. Yakın eş anlamlılar arasındaki makul farklılıklar küçük olmalıdır.

- 13a) Ali, arkadaşlarına küsmüş.
13b) Ali, arkadaşlarına kırılmış.
13c) Ali, arkadaşlarına gücenmiş.
13d) Ali, arkadaşlarına darılmış.
14a) Ali, arkadaşlarına çok gücenmiş/kırılmış/darılmış.
14b) *Ali, arkadaşına çok küsmüş.

(13)'te eş anlamlı kabul edilen *küsmek-kırılmak-gücenmek-darılmak* fiilleri farklı doğruluk koşullarına sahip; dolayısıyla bilişsel ve duygusal-çağrışımsal anlamları da farklı olan, karşılıklı gerektirim koşulunu sağlayamayan ve her bağlamda yer değiştiremeyen benzer anlamlı biçim birimlerdir. (13a)'da *küsmek* kırgınlık ya da güceniklik dolayısıyla konuşmaz olmayı da ifade ettiği için diğerlerinden farklı doğruluk koşullarına ya da önermeye sahiptir. (13b ve c)'deki *kırılmak-gücenmek-darılmak* fiilleri (13a)'daki *küsmek* fiiliyle alt anlamlılık ilişkisi gösterdiği için tek yönlü gerektirim söz konusudur. Diğer taraftan (14)'te *kırılmak-gücenmek-darılmak* fiilinin kullanıldığı her bağlamda *küsmek* fiilinin kullanılmadığı görülür.

- 15a) Esnaf müşteriyle tartıştı.
15b) Esnaf müşteriyle çekişti.
15c) Esnaf müşteriyle dalaştı.
16a) Müdür işçileri fena azarladı.
16b) Müdür işçileri fena payladı.

(15)'te *tartışmak*, *çekişmek*, *dalaşmak* farklı doğruluk koşullarına sahiptir ve karşılıklı gerektirim ilişkisi göstermez. (15)'te bir alt anlamlılık ilişkisi olduğu düşünülürse (15a) tek yönlü gerektirim ilişkisi gösterebilir. Diğer taraftan (16) da farklı doğruluk koşullarına sahip önermelerdir. Ancak *azarlamak-paylamak* arasında bir alt anlamlılık söz konusu olmadığı için bir gerektirim ya da sezdirim de söz konusu değildir.

Eş anlamlılık ölçeği boyunca zıt yönde ilerleyen yakın eş anlamlılar arasındaki sınırları belirlemek bilişsel eş anlamlılara göre nispeten daha zordur, sözlüksel unsurlar arasındaki semantik mesafe arttığı için yakın eş anlamlılık sezilemeyecek şekilde eş anlamlı olmaktan uzaklaşır (Cruse 1986: 286). Bu bakımdan yakın eş anlamlılar ile eş anlamlı olmayan unsurlar arasındaki sınırı belirlemek oldukça güçtür. Cruse (1986), yakın eş anlamlılar arasındaki küçük anlam farklılıklarını ve bilişsel eş anlamlıları yakın eş anlamlılardan ayırmak için İngilizcede *more exactly* ve *not exactly* gibi ifadeleri kullanır. Türkiye Türkçesinde *daha doğrusu* ve *tam olarak öyle değil* söz öbekleri anlamsal farklılıkların nispeten önemsiz ya da küçük olduğu sözlüksel unsurlarla olağan biçimde kullanılabilir:

- 17) Arkadaşlarına kırılmış, **daha doğrusu** gücenmiş.
18) Binlerce masum insanı öldürdü, **daha doğrusu** katletti.

Bu ifadeler bilişsel eş anlamlı unsurlarla birlikte pek bulunmaz:

19a) **Adam intihar etti, daha doğrusu canına kıydı.*

19b) -*Adam geberdi mi?*

*-*Tam olarak öyle değil, nalları dikti.*

Daha doğrusu küçük anlamsal bir özelliği ortadan kaldırmak ve niyet edilen gerçek anlama işaret etmek için kullanılır. Anlamsal farklılıkların arttığı sözlüksel unsurlarla bu söz öbeği tuhaf karşılanacaktır:

20) **Adam öldü, daha doğrusu can çekiyor.*

Sözlüksel unsurlardan biri diğerinin alt anlamlısı ise bu sözlüksel unsurlar *tam öyle değil* (not exactly) gibi bir söz öbeğiyle normal şekilde bulunabilir ve sadece alt anlamlılığı niteler (Cruse, 1986: 286). Zira alt anlamlılıkla yakın eş anlamlılık arasında sıkı bir ilişki öngörülür. Church vd. genellikle alt anlamlıların yakın eş anlamlı kullanıldığını ifade eder (Murphy, 2003: 147). Günay, aynı bağlam içinde birinin yerine diğerinin koyulabildiği sözcükler arasında ortak alt anlamlılığın olduğunu dile getirir (2007: 165). Bu açıdan alt anlamlılık bir alt küme ilişkisi olarak görülebilir. Diğer taraftan alt anlamlılık ilişkisi durumunda C1, C2'nin tüm semantik özelliklerini içeriyorsa C1, C2'nin alt terimidir. Bu, dil biliminde uzanım (extension) ve içerim (intension) terimleriyle anılır⁹. Bir üst terimin (superordinate) ortak alt anlamlılık (co-hyponymy) gösteren sözcüklerinin anlam birimciklerinden çoğu onların ortak özellikleridir; aynı anlam birimcikler yakın eş anlamlı sözcüklerde büyük ölçüde ortaklaşırlar. Bu bakımdan alt anlamlılık ilişkisi ve ortak alt anlamlı olan sözlüksel unsurların bağlama bağımlı olarak eş anlamlı kullanılabileceği söylenebilir:

21) -*Arkadaşlarına küştün mü?*

-*Tam olarak öyle değil ama kırıldım.*

22) -*Bakan, toplantıda uyumuş mu?*

-*Tam olarak öyle değil, ama kestirmiş/uyuklamış.*

23) -*Kadın kütüphane de kahkaha mı atmış?*

-*Tam olarak öyle değil, ama gülmüş.*

Cruse, alt anlamlılık ve eş anlamlılık ilişkisini *alt semantik özellikler* (subordinate semantic traits) ve *ana özellikleri* (capital traits) açısından ele alır. Yakın eş anlamlılar, ana semantik özellikler açısından aynı, alt semantik özellikler açısından farklıdır. İki sözlüksel unsur, sadece alt semantik özellikler açısından farklılaşırsa, hiçbir açık ilişki olmamakla birlikte, çoğunlukla yakın eş anlamlılığın daha muhtemel olduğu görülür. Bu nitelikte unsurların alt semantik özellikler açısından derece ölçeğinde yakın ya da bitişik olması gerekir. Bir sözlüksel dizideki yakın unsurlar zıt kutupluluk göstermediği sürece eş anlamlı kabul edilebilir, oysa bitişik olmayan ya da uzak mesafede olan unsurların eş anlamlı olmadığı hissedilir (Cruse 1983: 288). *Gülmek* fiili *kahkaha atmak*, *gülmüsemek*, *sırıtmak*, *kıkırdamak* fiillerinin ana semantik özelliği olarak belirlenebilir. *Gülmek-kahkaha atmak* yakın eş anlamlı görülebilirken *kahkaha atmak-kıkırdamak* ya da *kahkaha atmak-sırıtmak* zıt kutuplu ya da uzak olduğu için yakın eş anlamlı değildir. *Dokunmak-değmek* benzer anlamlıdır, ancak *vurmak- tıklamak* diğerlerinin yakın eş anlamlılığına kıyasla daha uzaktır. Dolayısıyla yakın eş anlamlı bir çift sözlüksel unsurun bağdaşan ve bağdaşmayan özelliklerinin olması ya da alt anlamlı ve üst anlamlı olması gerekir (Cruse 1983: 289)

Sonuç

Eş anlamlılık, genellikle “birden daha fazla sözcüğün anlamının aynılığı ya da yakınlığı” şeklinde tanımlanır. Anlam aynılığı ya da yakınlığı salt bir nitelik olarak ele alınmamalıdır. Türkiye Türkçesinde eş anlamlı kabul edilen fiiller ele alındığında eş anlamlı

⁹ Bk. Lyons, 1983.

biçimlerin salt bir aynılık ya da yakınlığının olmadığı, farklı derecelerinin olduğu görülür. Eş anlamlılık bütünsel, bilişsel ve yakın eş anlamlılık olmak üzere üç temel düzeyde ele alınabilir. Her bir eş anlamlılık düzeyinin belirli ölçütleri vardır. Çoğunlukla eş anlamlı kabul edilen fiiller bütünsel eş anlamlılık ölçütlerine vurulduğunda Türkiye Türkçesinde tümüyle eş anlamlı fiil bulmanın oldukça zor, hatta imkânsız olduğu söylenebilir. Türkiye Türkçesinde eş anlamlı kullanılabilen birçok fiil biçimi vardır. Türkiye Türkçesinde eş anlamlı kabul edilen fiillerin eş anlamlılık analizleri yapıldığında bilişsel eş anlamlı ya da yakın eş anlamlı olduğu görülür. Bunlar, sözlüklerde bir sözlüksel unsurun açıklanışında çoğunlukla kullanılır. Bütünsel eş anlamlılık gözardı edildiğinde eş anlamlılık bağlamdan bağımsız düşünülemez. Gerek bilişsel eş anlamlı fiiller gerek yakın eş anlamlı fiiller dizisel bir ilişkide bağlam bağımlı olarak birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Sözlüklerin hazırlanışında sözlüksel unsurlar eş anlamlılık dereceleri bakımından tanımlanabilir ve sınıflandırılabilir. Türkiye Türkçesinin eş ve yakın anlamlılar sözlüğünde eş anlamlılık analizleri kullanılabilir. Bir dilin sözcük biçimleri arasında genellikle sözcük eş anlamlılığı değil, anlam eş anlamlılığı vardır. Sözcük çiftlerinin tüm anlamları değil; genellikle anlamlarından en az biri ya da daha fazlası eş anlamlılık sergiler. Eş anlamlı sözlüklerin hazırlanışında bir sözlüksel unsurun diğer sözlüksel unsurun hangi anlamıyla eş anlamlı olduğu belirtilmelidir. TDK tarafından hazırlanan *Eş ve Yakın Anlamlı Kelimeler Sözlüğü*'nde göndermek fiilinin eş ve yakın anlamlıları için *yolcu etmek / ulaşmak / irsal etmek / ulaşmasını sağlamak/ yollamak* fiilleri verilir. *Yollamak* için ise sadece *göndermek* fiili verilmiştir. *Göndermek* fiili *yollamak* fiiliyle birden fazla anlamı bakımında eş anlamlı ise biri için verilen sözlük anlamlarının diğeri için de verilmesi gerekir. Bu, genel sözlüklerin hazırlanışında daha iyi eş anlamlılık analizlerinin yapılmasının gerekliliğini gösterir. Ersoylu (2001: 255) Türkçede hazırlanan eş anlamlı sözlüklerin yanlış bir anlayışla kavramlar sözlüğü biçiminde düzenlendiğini ifade eder. Bunun temelinde de eş anlamlılık analizlerinin yapılmaması yatmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan (1999). *Anlambilim* (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi), Ankara: Engin Yay.
- _____. (1996). *Türkçenin Sözcük Bilimi*, Ankara: Engin Yay.
- _____. (1998). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, cilt 3, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- _____. (2004). "Eş anlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiliğinin Saptanmasında Eş anlamlılardan Yararlanma", *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, İstanbul: Multilingual Yay., s. 157-185.
- BUSSMANN, Hadumod (1998). *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, London and New York: Routledge.
- CRUSE, David A. (1987). *Lexical Semantics*, Cambridge- New York- New Rochelle-Melbourne- Sydney: Cambridge University Press
- _____. 2000. *Meaning in Language An Introduction to Semantics and Pragmatics*, New York: Oxford University Press.
- EDMONDS, P. and G. Hirst (2002). "Near-Synonymy and Lexical Choice". University of Toronto. Çevrimiçi: <http://ftp.cs.toronto.edu/pub/gh/Edmonds+Hirst-2002.pdf>, 08. 08. 2011.
- ERDEM, Melek (2004). "Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Eş Anlamlılık", *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- ERSOYLU, Halil (2001). "Eş Anlamlılık mı, Yabancı Kaynaklı Karşılık Oluş mu?", *Türk Dili*, S. 591, s. 250-266.
- GÜNAY, Doğan (2007). *Sözcük Bilimine Giriş*, İstanbul: Multilingual Yay.
- KORKMAZ, Zeynep (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- LEECH, Geoffrey (1981). *Semantics The Study of Meaning*, Harmondsworth: Penguin Books.
- LİPKA, Leonhard (2002). *English Lexicology: lexical structure, word semantics, and word-formation*, Tübingen: Narr.
- LYONS, Jhon (1983). *Kuramsal Dilbilime Giriş*, Çev. Ahmet Kocaman, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- _____. (1999). *Language and Linguistics An introduction*, Cambridge: Cambridge University press.
- _____. (1995). *Linguistics Semantics An introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- MURPHY, M. Lynne (2003). *Semantic Relations and the Lexicon*, CUP, Cambridge.
- PALMER, F. R. (1981). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RIEMER, Nick (2010). *Introducing Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SARI, Mustafa (2011). "Türkiye Türkçesinde Eş Anlamlılık İle İlgili Bazı Sorunlar", *Türkoloji Araştırmaları*, S. 6/1, s. 523-528.
- STANOJEVIĆ, Maja (2009). "Cognitive Synonymy: A General Overview", *Linguistics and Literature*, S. 7, s. 193-200.
- UÇAR, İlhan (2010). "Türkçede Eş Anlamlılık ve Eski Anadolu Türkçesi Tıp Yazmalarında Eş Anlamlı Kelime Kullanımı", *Zeitschrift für die Welt der Türken*, S. 2, s.37-48.

- _____(2011). "Baş, Kafa, Ser Kelimelerinin Eş Anlamlılığı ve Baş Kelimesine Divanü Lugati't-Türk Merkezli Bir Yaklaşım", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 17, s. 186-203.
- TEKİN, Talat (1997). "Eşanlamlılık ve Kullanılış (I-II)", *Türkoloji Eleştirileri*, Ankara: Simurg, s. 113-123.
- TÜRK DİLİ KURUMU (2005). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- TÜRK DİLİ KURUMU. *Türkçede Eş ve Yakın Anımlı Kelimeler Sözlüğü*. Çevrimiçi: <http://tdk.org.tr/esveyakin/>
- ULLMANN, Stephen (1972). *Semantics An Introduction to the Science of Meaning*, Great Britain: Oxford Basil Blackwell.
- VARDAR, Berke, vd. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yay.